

УДК 347.963 (477)

ОБСЯГ ТА МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА ВИЯВЛЕНІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ТА ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Рибалко Г. С.,

старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
здобувач Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», м. Харків

Анотація: У статті досліджені питання повноважень прокурора щодо реагування на виявлені порушення прав і свобод громадян та захисту інтересів держави. Наведена класифікація актів прокурорського реагування.

Ключові слова: прокуратура, акти прокурорського реагування, усунення порушень закону, правозахисна діяльність прокуратури.

Аннотация: В статье исследованы вопросы полномочий прокурора по реагированию на выявленные нарушения прав и свобод граждан и защиты интересов страны. Приведена классификация актов прокурорского реагирования.

Ключевые слова: прокуратура, акты прокурорского реагирования, устранения нарушений закона, правозащитная деятельность прокуратуры.

Annotation: This paper investigated the question of authority of the prosecutor to respond to violations of human rights and freedoms and the protection of state interests. The classification of acts of prosecutorial response.

Key words: prosecutor acts of prosecutorial response, elimination of violations of the law, advocacy prosecution.

Здійснення прокурором повноважень щодо реагування на виявлені порушення прав і свобод громадян та захисту інтересів держави спрямоване на втілення в життя основоположного принципу прокурорської діяльності, сформульованого у п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якого органи прокуратури вживають заходів до усунення порушень закону, від кого б вони не виходили, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення. У науковій юридичній літературі ці положення формулюються як принцип невідворотності відповідальності та профілактики правопорушень [1, с. 178], який, на думку О. Р. Михайленка, можна віднести до заключного етапу функціонування прокурорської системи, оскільки саме за результатами реалізації цього принципу можна судити про ефективність усієї роботи прокуратури [2, с. 128-129]. Подібні погляди на повноваження щодо реагування на порушення законів як на остаточний (заключний) етап прокурорської діяльності висловлювали ще радянські дослідники А. Берензон [3, с. 5] та Г. Тарнавський [4, с. 19]. Л. Р. Грицаєнко доповнює, що дієвість прокурорської правозахисної діяльності досягається виконанням закладених у Законі України «Про прокуратуру» норм про порядок прокурорського реагування на порушення прав громадян [5, с. 444-445]. Отже, саме за допомогою оцінки реалізації повноважень прокурора щодо реагування на виявлені порушення можна зробити висновок щодо дієвості прокуратури як елемента механізму захисту прав і свобод громадян та органу державної влади в цілому.

Як вказує П. М. Каркач, усунення порушень закону передбачає застосування системи правових

засобів, які використовуються прокурором для припинення правопорушень, поновлення законності і порушених прав громадян, ліквідації негативних наслідків, що настали внаслідок порушення закону [6, с. 83]. В. Г. Клочков зазначає, що реалізація цієї системи групи повноважень за своєю суттю – це складання засобів (актів) прокурорського реагування, за допомогою яких прокурор порушує питання про: приведення відомчого акта у відповідність із законом; призупинення незаконної діяльності посадової особи; відновлення порушеного права, усунення порушень закону, причин порушень і умов, що їм сприяють; про притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності. Рішення, які приймаються за результатами перевірок, фіксуються у відповідних актах реагування прокурора на виявлені порушення законів і підзаконних нормативних актів [7, с. 131-133].

Отже, повноваження щодо усунення порушень законів, причин та умов, які їх породжують, та притягнення до відповідальності винних у вчиненні порушень осіб, які ми узагальнюємо під категорією «реагування на порушення» головним чином втілюються у формі актів прокурорського нагляду (прокурорського реагування). Вказані акти мають загальні риси, властиві індивідуальним актам державних органів, які реалізують свої повноваження шляхом їх видання, а також через їх виконання і додержання завдяки матеріальним, організаційним та примусовим заходам. Вони є формою винесення індивідуального юридичного рішення, яким завершується правозастосовна діяльність, обов'язковість до виконання якого забезпечується примусовою силою держави. Ці акти виступають зовнішнім проявом здійснення своїх повноважень органами державної влади шляхом закріплення правового виразу державної влади. Акти прокурорського реагування, як зазначають

дослідники, завжди індивідуальні, звернені до тих або інших конкретних органів або осіб з приводу певних фактів порушень законності. Всі акти, які складаються прокурорами для реагування на встановлені правопорушення, породжують виникнення, зміну і призупинення відповідних правовідносин і є обов'язковими для розгляду тими, кому вони внесені.

Слід наголосити, що позиція про можливість і необхідність застосування актів реагування при здійсненні правозахисної діяльності поділяється не всіма дослідниками. Приміром, І. І. Крилова відстоює тезу щодо віднесення до актів прокурорського реагування тільки тих, що будуть видаватися як засоби реагування при реалізації реформованої до кримінального переслідування функції обвинувачення [8, с. 5]. Проте автор не враховує, що про обмеження функціональної спрямованості прокуратури лише здійснення кримінального переслідування питання на законодавчому рівні не ставиться, тому акти прокурорського реагування необхідно розглядати більш широко, ніж кримінально-процесуальні акти.

У науковій юридичній літературі загальноприйнятою є класифікація актів прокурорського нагляду на: 1) обов'язкові для виконання (наприклад, про подання в прокуратуру для перевірки документів та матеріалів, видачу необхідних довідок, про проведення перевірок та ревізій тощо); 2) обов'язкові для розгляду відповідними органами та їх посадовими особами (про скасування акта або приведення його у відповідність із законом, про припинення незаконної дії посадової особи, поновлення порушеного права; про усунення порушень закону, причин і умов, які їм сприяють; про притягнення особи до відповідальності тощо).

На наш погляд, критерій, наведений у цій класифікації, тобто обов'язковість актів, або їх юридична сила, має бути доповнений характером, тобто спрямуванням того чи іншого акта. Так, акти, обов'язкові для виконання, наведені за зазначеною класифікацією, мають допоміжний, «технічний» характер і переважно спрямовані на реалізацію повноважень прокурора щодо виявлення порушень закону. Актами прокурорського реагування у вузькому розумінні, тобто тими, що застосовуються для усунення порушень, притягнення до відповідальності осіб, які їх вчинили, і попередження порушень у майбутньому, є акти другої групи, що належать до актів, обов'язкових до розгляду. Зазначений критерій дозволяє більш чітко розмежувати акти прокурорського нагляду, а також зробити висновок, що юридичну силу того чи іншого акта визначає передусім його юридична спрямованість.

Вказівка на акти прокурорського реагування міститься у ч. 3 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якої при виявленні порушень закону прокурор у межах своєї компетенції має право: 1) вносити подання; 2) у встановленому законом порядку ініціювати притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності, скласти протокол про адміністративне правопорушення та починати досудове

розслідування; 3) звертатися до суду в передбачених законом випадках. Вказана норма закону конкретизується у п. 12 наказу ГПУ № 3 гн, відповідно до якого від прокурорів вимагається за наслідками проведених перевірок у разі виявлення порушень закону вносити подання, ініціювати притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності, скласти протокол про адміністративне правопорушення, розпочинати досудове розслідування, звертатися з позовом (заявою) до суду, подавати апеляційні скарги на постанови суду у справах про адміністративні правопорушення.

На думку дослідників, при застосуванні повноважень цієї групи прокурор спочатку повинен зробити вибір засобів реагування на виявлені правопорушення. Другою дією цього напрямку нагляду є складання актів прокурорського реагування. Наступною дією прокурора в зазначеному напрямі є внесення актів прокурорського реагування з обліком пропонованих до цих документів вимог [7, с. 133]. З вказаними міркуваннями можна погодитися. І окреслити алгоритм застосування повноважень прокурора щодо реагування на виявлені порушення закону таким чином:

1) обрання засобів реагування залежно від виявленого порушення та інших обставин. Як зазначають дослідники, конкретні акти реагування визначаються перш за все, характером і ступенем поширення порушень законодавства, з огляду на що прокурор приймає рішення про заходи реагування на виявлені перевіркою порушення [6, с. 87].

2) підготовка внесення актів реагування, що відповідають закону за формою і змістом. Необхідно звернути увагу, що чинний наказ ГПУ № 3 гн, на відміну від попередніх, не ставить завдання для прокурорів усіх рівнів забезпечити належну якість документів прокурорського реагування. Проте відповідно до п. 19.3. цього наказу вимагається у разі невідповідності вимогам закону відкликати документи прокурорського реагування. Таким чином, якість актів прокурорського реагування має забезпечуватися у кожному випадку. Під належною якістю документів прокурорського реагування у науковій юридичній літературі в загальному значенні розуміється те, що вони повинні бути складені законно та обгрунтовано, переконливо, послідовно, мотивовано, стилістично грамотно оформлені, написані загальнодоступною мовою, відповідати вимогам, які зафіксовані у законі та відомчих актах Генерального прокурора України. Конкретні вимоги до цих документів визначаються різновидом акта реагування і були проаналізовані нами вище.

3) внесення актів реагування у порядку, встановленому законом. Виходячи із змісту ст. ст. 23-24 Закону України «Про прокуратуру», основною вимогою до внесення актів прокурорського реагування є внесення їх належній особі, при цьому строк та порядок такого внесення законодавчо не регламентуються. Згідно із п. 12 наказу ГПУ № 3 гн, відповідні документи прокурорського реагування належить вносити за наслідками проведених перевірок у разі виявлення порушень закону. Це означає, що внесенню акта реагування обов'язково

має передувати проведення перевірки у порядку, передбаченому ст. 21 Закону України «Про прокуратуру». Крім того, навіть у разі виявлення певних порушень закону під час перевірки, прокурор повинен вносити акти реагування не раніше її завершення;

4) контроль за наслідками внесення актів реагування. Генеральний прокурор України вимагає забезпечувати контроль за своєчасністю та повнотою розгляду документів прокурорського реагування (п. 13 наказу № 3 гн). Гарантії забезпечення можливості прокурора проконтролювати наслідки внесення ним такого акта реагування, як подання, закріплені у ст. 21 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якої відповідний прокурор має бути повідомлений про результати розгляду подання та вжиті заходи у визначений ним строк, що обчислюється з дня отримання подання та не може бути меншим 10 днів (ч. 3 ст. 21); колегіальний орган, якому внесено подання, повідомляє про день його розгляду прокурору, який вправі особисто взяти участь у засіданні цього органу (ч. 4 ст. 21 Закону України «Про прокуратуру»). В той же час, закон не містить подібних вимог щодо постанови прокурора, хоча дослідники звертають увагу, що прокурор повинен в усіх випадках проконтролювати, чи винесена постанова про притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, і чи виконана вона. Це можна розглядати як прогалину, яка потребує заповнення за рахунок чіткого зазначення строків повідомлення у тексті постанови прокурора.

5) у разі відхилення або залишення акту реагування без розгляду вживати інших засобів реагування (факультативна стадія). Зокрема, Генеральний прокурор України у п. 13.3. наказу № 3 гн звертає увагу на необхідність скласти протокол про вчинення адміністративного правопорушення у разі ухилення від виконання законних вимог прокурора, залишення без розгляду подання або несвоєчасної відповіді на нього. Крім того, при відхиленні подання в цілому або частково за наявності підстав прокурорам необхідно звертатися до суду з позовом (заявою) протягом 15-ти днів, що обчислюються з дня одержання повідомлення про відхилення подання, у разі неповідомлення про результати розгляду подання – з дня закінчення визначеного строку для його розгляду.

Необхідно зазначити, що зміни, внесені до Закону України «Про прокуратуру» Законом від 18.09.2012 найбільше стосувалися саме повноважень прокурора щодо реагування на виявлені порушення закону. Так, з арсеналу засобів прокурорського реагування було вилучено такі акти, як протест та припис, значно розширено сферу застосування подання, а також обмежено сферу застосування постанови.

Оцінюючи реальні наслідки цих змін, можна зробити висновок, що таким чином загалом було суттєво обмежені можливості для правозахисної діяльності прокуратури. Як зауважує О. Баганець, законодавець відмовляється одночасно від двох найбільш дієвих форм реагування прокуратури – припису та протесту, і цим суттєво звужує можливості прокурорського реагування, що прямо впливатиме на погіршення ситуації з безпосереднім

захистом прав і свобод громадян [9, с. 6]. Фактично, зникла диференціація засобів прокурорського реагування, а повноваження прокурора були позбавлені владно-розпорядчого, або імперативного, характеру, яке надавало їм безумовне виконання припису та зупинення дії опротестованого акта внаслідок внесення протесту.

Разом з тим, розглядаючи питання про вилучення протесту з актів прокурорського реагування, необхідно відмітити, що цей акт історично був одним із перших правових засобів, які мала прокуратура. Проте, як зауважує В. І. Малюга, у XVIII столітті в Російській імперії опротестування прокурором ухвали «присутственного місця» не зупиняло її виконання, бо це залежало лише від Генерал-губернатора, якому прокурори і подавали «неправильно учинене рішення» [1, с. 25]. Не в усіх державах колишнього СРСР внесення прокурором протесту має наслідком призупинення дії опротестованого акта (як приклад можна навести ст. ст. 23 та 28 ФЗ «Про прокуратуру Російської Федерації»). Разом з тим, право вимагати скасування нормативно-правового акта, окремих його частин або приведення його у відповідність із законом у прокурора збережено відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», і реалізується воно шляхом внесення подання. Отже, позбавлення прокурорів права вносити протести лише частково обмежує правозахисний потенціал прокуратури.

Найбільшою мірою реалізація владно-розпорядчих повноважень прокуратури при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів була пов'язана із можливістю внесення приписів, оскільки цей акт прокурорського реагування підлягав негайному виконанню. Попри те, що закон вимагав вносити приписи лише за одночасної наявності двох підстав: 1) коли порушення закону має очевидний характер і 2) може завдати істотної шкоди інтересам держави, підприємства, установи, організації, а також громадянам, якщо не буде негайно усунуто, тобто цей акт міг застосовуватися лише за виняткових обставин, коли інші акти прокурорського реагування виявилися б недовірливими, на практиці прокурори часто зловживали правом внесення приписів. У науковій юридичній літературі вже досить давно висловлювалися міркування про скасування такого акта реагування, що і було здійснено з внесенням змін до Закону України «Про прокуратуру» від 18.09.2012. Хоча у п. 5 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» передбачено право прокурора вносити подання з вимогою щодо припинення незаконних дій чи бездіяльності посадових і службових осіб, вказане повноваження жодною мірою не можна розглядати як альтернативу припису. Таким чином, прокуратура була позбавлена єдиного імперативного акта реагування на виявлені порушення закону, що, безумовно, суттєво обмежує її можливості у правозахисній сфері.

Вказані обмеження, за задумом законодавця, пропонується подолати розширенням сфери застосування подання. Так, відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», подання – це акт реагування прокурора на виявлені порушення закону з вимогою (вимогами) щодо: 1) усунення порушень

закону, причин та умов, що їм сприяли; 2) притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності; 3) відшкодування шкоди; 4) скасування нормативно-правового акта, окремих його частин або приведення його у відповідність із законом; 5) припинення незаконних дій чи бездіяльності посадових і службових осіб. Передбачено, що подання може бути внесено Прем'єр-міністру України, Кабінету Міністрів України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, міністерствам та іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, військовим частинам, громадським об'єднанням, органам державного нагляду (контролю), посадовим і службовим особам цих органів, підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності, підпорядкованості чи приналежності, фізичним особам – підприємцям. Той факт, що серед об'єктів, яким може бути внесене подання, не згадуються фізичні особи, окрім підприємців, фактично виводить останніх з-під сфери реагування прокурора на допущені ними порушення, проте не позбавляє прокурора можливості порушувати питання про притягнення тієї чи іншої особи до юридичної відповідальності за допомогою направлення до компетентних органів відповідного подання або постанови в порядку ст. 24 Закону України «Про прокуратуру».

Оскільки подання є актом, обов'язковим для розгляду, воно не тягне за собою безпосередніх юридичних наслідків щодо усунення порушень закону, виявлених прокурором (а в найбільш крайніх оцінках розглядається лише як «засіб потраєння повітря» [9, с. 6]), тому потребує вжиття останнім додаткових правових заходів реагування. Як зазначається в юридичній літературі, по суті приписи подання носять рекомендаційний характер, і якщо вони будуть відхилені / проігноровані адресатами, прокурору доведеться звертатися до суду. Відповідно до ч. 5 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», у разі відхилення подання в цілому чи частково або неповідомлення прокурора про результати розгляду подання, а також якщо подання не вносилося, прокурор може звернутися до суду щодо: 1) визнання незаконним нормативно-правового акта відповідного органу повністю чи в окремі частини; 2) визнання протиправним рішення чи окремих його положень і щодо скасування або визнання нечинним рішення чи окремих його положень; 3) визнання протиправними дій чи бездіяльності, зобов'язання вчинити певні дії або утриматися від вчинення певних дій. Для звернення прокурора з позовом до суду встановлюється 15-денний строк, що обчислюється з дня одержання повідомлення про відхилення подання або в разі неповідомлення прокурора про результати розгляду подання з дня закінчення визначеного прокурором строку для його розгляду.

Виходячи із наведених положень, саме звернення до суду за логікою законодавця можна розглядати як фактично основний правовий засіб усунення порушень закону, виявлених прокурором. При цьому звернення прокурора до суду розглядається як засіб прокурорського реагування на виявлені порушення

закону, що полягає у захисті права конкретного суб'єкта, який використовується прокурором у випадках незадоволення його вимог, що містилися в інших актах реагування. Характерною рисою при цьому є, що звернення до суду прокурором не вимагає попереднього внесення прокурором подання, а п. 3 ч. 3 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» надає прокуророві повноваження з метою усунення порушень звертатися до суду в передбачених законом випадках. При цьому строк звернення до суду у разі, якщо подання не вносилося, законом не встановлено.

Підстави, приводи та порядок звернення прокурора до суду регулюються ст. ст. 35-40 Закону України «Про прокуратуру» та процесуальними кодексами в контексті реалізації прокурором функцій представництва. Таким чином, реалізація можливості прокурора звертатися до суду у відповідних випадках можлива у трьох варіантах: як форма здійснення самостійної функції представництва; як самостійне повноваження прокурора під час здійснення нагляду за додержанням та застосуванням законів; як продовження діяльності прокурора щодо реагування на порушення закону, коли внесений ним акт прокурорського реагування був відхилений або залишений без розгляду.

Проте, беручи до уваги специфіку правових засобів, які використовуються в межах кожної із зазначених функцій, вважаємо за доцільне наголосити на необхідності розгляду заяв та позовів прокурора до суду в контексті саме представницької діяльності, не ототожнюючи їх з актами реагування під час нагляду за додержанням і застосуванням законів. Наведені міркування мають не лише теоретичні, а й суто практичні передумови, зокрема, спираються на організаційне розмежування здійснення вказаних функцій в органах прокуратури. Це чітко простежується у наказі ГПУ № 3 гн, відповідно до п. 19.5. якого за наявності підстав для захисту прав громадян або інтересів держави у суді матеріали перевірок необхідно передавати відповідним підрозділам представництва для підготовки та пред'явлення позову (заяви), застосування інших заходів представницького характеру, передбачених ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру».

Зміни до Закону України «Про прокуратуру» від 18.09.2012 суттєво обмежили сферу застосування постанови прокурора. Якщо раніше ст. 24 цього Закону передбачала, що у разі порушення закону посадовою особою або громадянином прокурор, його заступник, залежно від характеру порушення закону, вносить мотивовану постанову про дисциплінарне провадження, провадження про адміністративне правопорушення або про порушення кримінальної справи щодо цих осіб, то нова редакція цієї статті встановлює, що у разі виявлення в діянні посадової особи або громадянина ознак адміністративного правопорушення прокурор, його перший заступник, заступник вносить мотивовану постанову про ініціювання притягнення особи до адміністративної відповідальності. Значення вказаних постанов дослідниками вбачається у тому, що у випадках, коли порушення прав і свобод людини й громадянина має характер адміністративного правопорушення, прокурор порушує провадження у справі про

адміністративне правопорушення або негайно передає повідомлення про правопорушення й матеріали перевірки органів або посадовій особі, які повноважні розглядати справи про адміністративні правопорушення, тобто ця норма уповноважує прокурора діяти в частині контролю за відновленням порушеного права громадян [5, с. 444].

Таким чином, за допомогою постанови прокурор наділений правом ініціювати лише один вид провадження – адміністративний. Ініціювання дисциплінарного провадження здійснюється за допомогою внесення подання до органу, уповноваженого на накладення дисциплінарних стягнень, а кримінального – за допомогою внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке, відповідно до ч. 1 ст. 214 нового КПК України [10], може здійснюватися самим прокурором.

Таким чином, обмеження сфери застосування постанов виглядає обґрунтованим, проте ставить питання про її збереження в якості окремого акту прокурорського реагування, адже відповідні функції цілком може відігравати і подання про притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності. Адже за допомогою внесення постанови прокурор сам нікого не притягає до адміністративної відповідальності, а лише ставить питання про ініціювання притягнення особи до адміністративної відповідальності підлягає розгляду повноважною посадовою особою або відповідним органом, як і у поданні. До розгляду постанови встановлено більш чіткі вимоги, ніж до подання, оскільки вона має бути розглянута у 10-денний строк з дня її надходження, якщо інше не встановлено законом. Як і у поданні, у постанові прокурора обов'язково зазначається, ким і яке положення закону порушене та в чому полягає порушення. Єдина, на наш погляд, відмінність полягає у тому, що постановою прокурор ініціює відповідне провадження, а у поданні ставить цю вимогу, а власне ініціювання провадження залежить

від об'єкта, якому подання направлено. Тож у законі має бути передбачено, що вимога прокурора про притягнення винного до відповідальності автоматично ініціює відповідне провадження. Загалом, вбачається, що подання і постанови можуть бути об'єднані в одному акті прокурорського реагування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малога В. І. Принципи організації та діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / В. І. Малога. – К., 2002. – 205 с.
2. Михайленко А. Р. Сущность принципов организации и деятельности советской прокуратуры на современном этапе развития законодательства / А. Р. Михайленко // Проблемы правоведения. – 1983. – Вып. 44. – С. 124-130.
3. Берензон А. Д. Работа прокурора по общему надзору. Вопросы общей методики / А. Д. Берензон, В. Г. Мелкумов ; отв. ред. И. В. Черменский. – М. : Юрид. лит., 1974. – 144 с.
4. Тарнавский Г. Совершенствовать организацию общенадзорной деятельности прокуратуры / Г. Тарнавский // Соц. законность. – 1982. – № 7. – С. 19-24.
5. Грицаєнко Л. Р. Прокурорська діяльність в Україні в світлі сучасного світового досвіду: монографія / Л. Р. Грицаєнко. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – 576 с.
6. Каркач П. М. Організація роботи районної, міської прокуратури : наук.-практ. посіб. / П. М. Каркач. – Х. : Право, 2013. – 336 с.
7. Клочков В. Г. Проблеми прокурорського нагляду за додержанням конституційних прав і свобод людини: Монографія. — К.: Видавництво Логос Україна, 2011. – 320 с.
8. Крилова І. І. Акти прокурорського реагування: правовий статус та реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / І. І. Крилова. – К., 2010. – 20 с.
9. Баганець О. Ціна законотворчості [інтерв'ю вів Л. Шевченко] / О. Баганець // Юридичний вісник України. – 2012. – № 43. – С. 6.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/t21>. - Заголовок з екрану.